

A MÁSODIK OTTHON JELENSÉG, MINT TÉRBELI ÉS IDŐBELI DIFFÚZIÓS FOLYAMAT ÉS ANNAK HATÁSAI

THE SECOND HOME PHENOMENON AS A SPATIAL AND TEMPORAL DIFFUSION PROCESS AND ITS EFFECTS

Dr. Csordás László CSc ^{1*} <https://orcid.org/0000-0002-2985-4494>

¹Nemzetközi Gazdaságtan Tanszék, Gazdaságtudományi Kar, Neumann János Egyetem, Magyarország
<https://doi.org/10.47833/2022.2.ECO.007>

Kulcsszavak:

funkcióváltás
második otthonok
szuburbanizáció
térbeli diffúzió
lakóhely-üdülő közötti
térkapcsolatok

Keywords:

function change
second homes
suburbanization
spatial diffusion
spatial relationships between
residence and resort

Cikk történet:

Beérkezett 2022. október 31.
Átdolgozva 2022. november 5.
Elfogadva 2022. november 10.

Összefoglalás

A második lakás jelenség területi kiterjedésében része egy szuburbanizációs – és ezzel együtt egy – városfejlődési folyamatnak, melynek során "a város a vidékre megy". Ez a folyamat – a második lakás állandó lakássá válása – a család életciklusa folyamán bekövetkezhet.

A második otthon jelenség következménye a népesség egyre erősödő hétfégi menekülése a városból, illetve – a tulajdonosok nyugdíj-korhatárának elérése után, valamint az átalakulási fázis lezárulásával – elvándorlás a városkörnyéki településekre. A befektetések, illetve a fölösleges tőkeerő jelentős része már nem a lakóhelyen, hanem a második lakásoknak helyet adó fogadótelepülésen realizálódik.

E folyamatot egy hétlépcsős gondolati modellben mutatom be a nagyvárosok környékén, valamint egy hatlépcsős gondolati modellben a távoli, népességüket veszítő falusi területeken.

Abstract

The territorial extent of the second apartment phenomenon is part of a suburbanization – and with it an – urban development process, during which "the city goes to the countryside".

This process – the transformation of the second home into a permanent home – can occur during the life cycle of the family.

The consequence of the second home phenomenon is the ever-increasing weekend escape of the population from the city, as well as - after the owners have reached the retirement age and with the completion of the transformation phase - migration to the settlements around the city. A significant part of the investments and excess capital is no longer realized in the place of residence, but in the host settlement that accommodates the second apartments.

* Kapcsolattartó szerző: csordasl@gmail.com

I present this process in a seven-step mental model in the vicinity of big cities, as well as in a six-step model in remote, depopulated rural areas.

1. Bevezetés, célkitűzés

A 20. század utolsó harmadától a munka- és lakóhelyek mellett egyre nagyobb jelentőségre tettek szert a szabadidő eltöltésének színterei. Ezek legfontosabb jegyei az üdülőterületek térbeli megjelenése, bővülése, a második lakások, ezen belül is az egyre növekvő szabadidőben használt szabadidő-lakások számának ugrásszerű és tömegméretű emelkedése ([7]). A második lakás egy magántulajdonban, vagy tartós használatban lévő ingatlan, amely olyan személy (család) alkalmankénti szállásául szolgál, aki azt nem tekinti állandó lakásának. Szabadidő-lakásnak a második otthonok közül azok nevezhetők, amelyeket túlnyomóan szabadidőben és csak átmenetileg (hétköznapokon a munkaidő után, hétvégéken vagy a szabadság ideje alatt), elsősorban szabadidős célokra használnak ([18],[5],[15],[6],[7],[8],[9],[10]).

E folyamat jeleit különösen a nagyvárosok környékén, valamint a vonzó természeti adottságokkal rendelkező területeken (hegyvidékek, vízpartok) figyelhetjük meg, de napjainkra elérte a távolabb fekvő, jelentős népességfogyással jellemezhető falusias térségeket. A 2001. évi Népszámlálást megelőző üdülő-összeírása szerint Magyarországon az összes üdülők száma meghaladta a negyedmilliót. A bennük kialakított férőhelyek száma többszörösét teszi ki a kereskedelmi szállásférőhelyekének, fontos a szerepük a hazai (és részben a külföldi) népesség üdülési igényének kielégítésében, ezért a velük való foglalkozás különösen indokolt.

A tanulmány célja, hogy bemutassa

- a második otthon jelenséget, mint térbeli és időbeli diffúziós jelenséget,
- hazai példán az üdülők térbeli diffúzióját, valamint az állandó lakás és a fogadóterület közötti üdülési térkapcsolatokat,
- a térbeli és időbeli diffúzió 7 lépcsős gondolati modelljét egy nagyváros közeli, teljesen új terület turisztikai szuburbanizációját, majd urbanizációját, illetve
- egy távoli, népességét vesztő falusi térségben a lakóházak funkcióváltását.

2. Módszer

A kutatómunka során a téma nemzetközi és hazai szakirodalmát tekintettem át. Emellett vizsgáltam a TAKEH 1990. évi üdülési adót tartalmazó adatbázisát, amelyből a településekre lebontott üdülési térkapcsolatokat tudtam ábrázolni a hat alföldi megyére külön-külön. Az üdülőállomány bemutatásához a 2001. évi Népszámlálás 15. (Az üdülők adatai) kötetét használtam fel [1].

3. Eredmények

3.1. A térbeli és időbeli diffúzió folyamata, nemzetközi kitekintés

Elsősorban a nagyvárosokban figyelhető meg az emberi létfolyamatok térbeli és egyben időbeli elkülönülése lakó-, munka- és szabadidő-hellyé [17]. Ez tipikus magatartási formája a posztindusztriális városi társadalmaknak, amelyet a fejlett országok népszámlálásai már az 1970-es évektől kezdve világosan mutatnak. Ez a szeparáltság (elkülönülés) különbözőképpen nyilvánul meg: "népvándorlás a szabadság ideje alatt"; "karavánok" a többnyire motorizált nagyvárosokhoz közeli területeken; "második lakások", vagy "második otthonok" kialakulása a nagyvárosok közelében és az idegenforgalmi régiókban [18].

A fentiek hatására ún. területi diffúziós folyamat indul el, melynek során a városközpontokban lakók vagy teljesen, vagy csak ideiglenesen elhagyják lakóhelyeiket. Ez felfogható szuburbanizációs folyamatként, nevezetesen úgy, hogy a véglegesen elköltözőknél egy lezárt, míg a "csak szabadidőben vándorlóknál" egy le nem zárt "vándorlásról" van szó. Ezt "inváziós-szukcessziós folyamatnak" ([11],[19],[14],[23],[3],[12]), rekreációs szuburbanizációnak" ([20],[21]), "szezonális szuburbanizációnak" [4], "turisztikai okkupációnak" [13] nevezik. A folyamat azonban az életciklus-fázis során akár le is zárulhat, azaz a második otthon állandó lakássá válhat, amely Liszewski szerint "turisztikai urbanizáció" [13].

Egy innovációs és diffúziós folyamatról van szó, amely mindenekelőtt a nagyvárosokból indul ki, de nemcsak a küldő-, hanem a fogadóterületre is tartós következményei vannak (pl. átrétegződési jelenség, településszerkezeti változások, tőkebefektetés, vásárlóerő-vesztés stb.).

A szabadidő-lakások és a potenciálisan állandó lakássá váló második otthonok létesítése a városkörnyéken szezonális szuburbanizációként is felfogható és megfigyelhető, ("a város vidékre megy"). Ezzel szemben a munkavállalással és képzéssel kapcsolatos második otthonok (munkásszálló, diákotthon, illetve a fenti tevékenységgel kapcsolatos más szállásformák pl. albérlet) esetében a mozgásirány éppen ellentétes (a vidékiek városba áramlása). Munkanapokon a városok környékén élők egy része ingázik a munka- és oktatási helyekre, üzletekbe stb.. A hétvégeken a városi lakosok közül igen sokan mennek a vidéken lévő második otthonukba (szabadidő-lakásukba). A városban második otthonnal rendelkezők (diákok, foglalkoztatottak) szintén részesei ennek a hétfégi vándorlásnak, csakhogy ők állandó lakásukat keresik fel. Ezzel egy intenzív váltókapcsolat alakul ki a városi és a vidéki népesség között. Nemcsak a város expanziója figyelhető meg az öt körülvevő vidékre, hanem a népesség és a termelés dekoncentrációja, az adminisztráció és a kereskedelem megjelenése is.

Napjainkban a nagyvárosokban két egymással párhuzamosan ható folyamat figyelhető meg:

- időszakos elvándorlás a hétvégeken a második otthonokba, amelyet felfoghatunk úgy is, mint "menekülést a szabadidőbe", amely egyben a végleges vándorlás első lépcsője is lehet,
- a lakosság növekvő elvándorlása a városmagból a városkörnyékre, amely belső regionális migrációnak is nevezhető.

A városkörnyéken megnövekedett a hétfégén, illetve elsősorban a nyári félévben használt és túlnyomórészt a pihenést szolgáló szabadidő-lakások száma. A város határain belül többnyire mint kiskertek/zártkertek jelennek meg. A szuburbanizációs területeken gyakran funkcióváltás (szukcesszió, használati átöröklődés) zajlik, szabadidő-lakásból állandó lakássá alakulnak át. Ez azt jelenti, hogy a korábban csak a szabadidőben használt második lakások az életciklus későbbi szakaszában (az öregkorban) állandó lakássá vál(hat)nak, akár úgy is, hogy ezzel párhuzamosan a szülők átadják a belvárosi lakásaikat a gyermekeiknek. Ez középtávon tovább erősíti a városmag népességvesztését. Mindkét jelenség feltételez egy sor negatív hatást, amelyek a küldő (városi) és a fogadó (városkörnyéki) területeken is megtalálhatók. Ilyenek:

- a munka-, lakó- és szabadidő helyek között növekednek a távolságok, amely – a korábbi szűk keresztmetszet miatt – a tömegméretűvé váló forgalom miatt megterheli a meglévő közlekedési hálózatot, így annak fejlesztése elengedhetetlenné válik,
- a helyválasztás a demográfiai szerkezetre is hatással van. A nagyjövedelmű népességcsoportok hagyják el mindenekelőtt a város belső lakóövét, míg a pénzügyileg szegény, idős személyek maradnak a belvárosokban, amelynek a működését egyre kisebb számú embercsoportnak kell finanszírozni.

Az egyes országok lakásgazdálkodása alapvetően befolyásolja a második lakások kialakítását. A restriktív (szociális) lakáspolitikával rendelkező országokban védett a lakáspiac, ezzel szemben magas a második lakások aránya és kisebb a szuburbanizációs szint. A bérház (az állam beavatkozásának következtében) döntően hozzájárult a második lakások számának hirtelen növekedéséhez a szociális jóléti államokban és a volt szocialista országokban [2]. A liberális lakáspolitikával rendelkező országokban viszonylag szerény a második lakások aránya és magas a népesség szuburbanizációs rátája. A családi házak magas aránya, a lakások magas költségei, illetve a szabad lakáspiac csökkentik a második lakások iránti igényt pl. Németországban, Nagy-Britanniában vagy az Egyesült Államokban. A szubjektíve észlelt hiány – tekintettel a lakás- és

lakókörzetek minőségére – gyakran a városkörnyékre való vándorlással magyarázható. Ennek következtében a városi, belvárosi lakóhelyet sokszor feladják és az ún. szuburbániába költöznek.

Megállapítható tehát, hogy a második otthonok – a politikai és gazdasági rendszertől függetlenül – minden modern ipari államban megtalálhatók. A második otthonok esetében egy társadalmi, területi diffúziós folyamatról van szó. Ez mindenekelett a nagyvárosokból indul ki, melynek hatásai a városkörnyéket, a közeli és távoli idegenforgalmi területeket érintik. A szabadidő-lakás egészen általánosan lényegi jele a növekvő urbanizált társadalomnak. Erős összefüggés van a második lakás intenzitás és a városnagyság között. A város nagysága meghatározza a második lakás terület kiterjedését is. A második lakás sűrűség (a második lakással rendelkező lakónépesség aránya) nem függ szükségszerűen egy-egy ország társadalmi-gazdasági fejlettségi állapotától, hanem nagyon jelentősen függ a politikai-gazdasági és társadalmi szerkezettől, különösen a lakásgazdálkodástól.

3.2. A második lakások és a városfejlődés: "invázió és szukcesszió"

Lundgren kanadai tapasztalataiból kiindulva háromlépcsős térbeli kapcsolati modellt képzelt el a városmag és a második lakás régióinak nevezett terület között [14]. A külföldi irodalomban "inváziós és szukcessziós" folyamatnak nevezett jelenség három fázisát mutatta ki a Párizsi-medencében végzett empirikus vizsgálatait során Boyer [3]. Ő a következő fázisokat különbözteti meg:

- inváziós fázis: a meglévő mezőgazdasági objektumokat a párizsiak megvették és mindenekelett második lakásnak használják.
- új építési fázis: ebben a fázisban a második és az első lakások egymás mellett léteznek, ám még az első lakások vannak többségben.
- átalakulási fázis: a korábbi állandó lakások egyre inkább átalakulnak második lakásokká, majd később az inváziós-szukcessziós folyamat újból kezdődik [3].

A Hamburg környéki területeken ezt a használatváltást szintén leírták [11]. A második lakások távoli, tájilag vonzó területeken történő létesítésével egyidejűleg feladták a nagyvárosok környékén lévő pihenőházakat, mivel azok Hamburg kiszélesedő szuburbán lakóövének a részévé váltak és állandó lakássá alakultak át. Hasonló fejlődést írtak le Koppenhágára [19], és Moszkvára is [23] Bécsre már 1980-ban kimutatták a fenti folyamatot. Lichtenberger [13] a második lakás és az állandó lakás használatának sorrendjének elvét, mint a szukcesszió alapját vizsgálva szintén három fázist különített el:

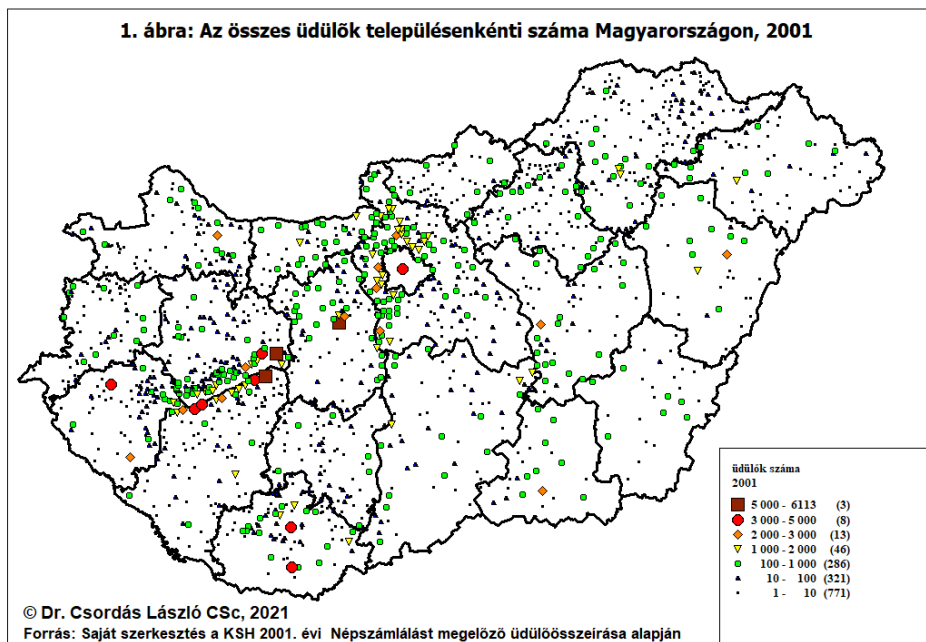
- a második lakásokba való befektetés részben az elővárosok településeinek bevonásával,
- ugyanennek a kiszélesedése egy meghatározott térben a tartós lakások egyidejű fellépésével,
- az állandóan használt lakások számának további hirtelen, gyors növekedése, amely a második lakások átépítésének is lehet következménye. Ez a második lakások teljes kiszorításáig vezethet.

A társadalmi csoportok differenciálódásának belvárosi gyűrűmodelljéhez analóg módon a második lakás területeken is egy inváziós és szukcessziós folyamatot írt le Wolfe [24] azáltal, hogy az erős jövedelmű csoportok a perifériára (a városmagtól viszonylag távolabb) kerülnek, ahol megfelelő távolságban nyugodt és komfortos szabadidő-lakásokat alakítanak ki.

3.3. A hazai üdülőállomány térbeli diffúziója, üdülési térkapcsolatok

Mivel nem készült részletes felmérés 2011-ben az üdülőkről, sőt a mostani, 2022. évi népszámláláskor sem tervezték ezt, ezért az ország üdülőállományának településenkénti elhelyezkedését a 2001. évi Népszámlálás adatfelvétele alapján mutatom be. Tekintettel arra, hogy az üdülőépületek településekhez kötődnek, pozitív és negatív hatásait elsősorban ott érezhetik, ezért a településnél nagyobb területi szintek (kistérség, megye, régió) elemzésétől és ábrázolásától is eltekintenek [10].

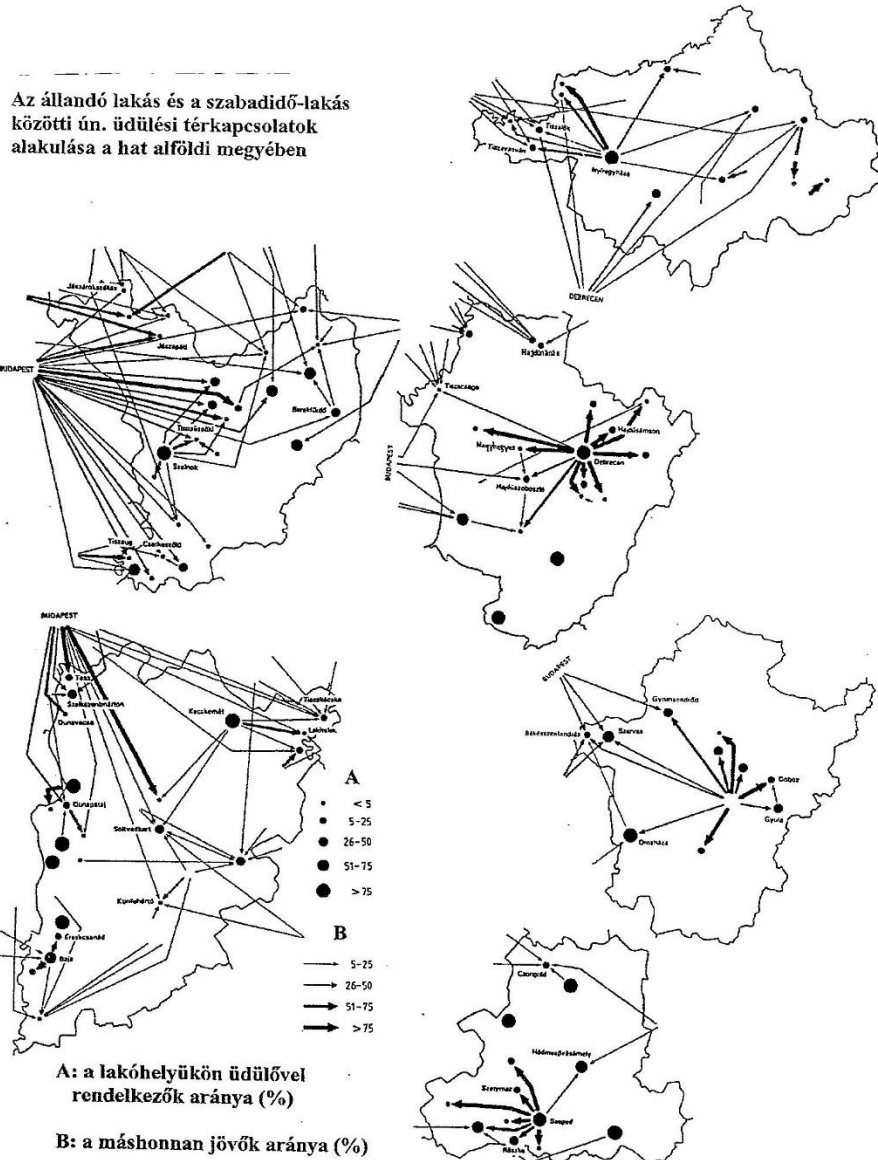
Az üdülőtelepekkel rendelkező településeket bemutató 1. ábrán megfigyelhető, hogy 1451 helységben voltak nyaralók, és a 2001. évi üdülő-összeíráskor Siófokon számlálták össze a legtöbbet (6.113 db), amit Balatonkenese és Gárdony (5.250, 5.111 db), majd Balatonfenyves és Fonyód (4.243, 4.004) követ.

*1. ábra: Az összes üdülők településenkénti száma Magyarországon, 2001
 Forrás: Saját szerkesztés a KSH 2001. évi népszámlálási adatai alapján [10]*

Hat településen haladta meg számuk a 3 ezret (Balatonalmádi, Budapest, Harkány, Zalaegerszeg, Pécs, Zamárdi), 13 helyen (Debrecen, Szolnok, Szeged, Szentendre, Budakeszi, Érd, Ráckeve, Velence, Balatonfüred, Balatonlelle, Balatonmárfürdő, Nagykanizsa, Győr) 2-3 ezer, 46 másikon (többnyire a főváros és a Balaton környékén) 1-2 ezer közötti volt az összes üdülőépületek száma. A nyaralóval rendelkező települések szépen kirajzolják a Balaton – az első 11 közül 6 itt fekszik [16] –, a Velencei-tó, a Tisza-tó, valamint bizonyos szakaszokon a Duna és a Tisza futását, emellett az agglomerációkhoz tartozó és vonzó adottságokkal rendelkező, illetve a legkedveltebb termál- és gyógyvizes fürdőiről nevezetes helységeket is. A településállomány közel 46%-án lévő üdülők arra utalnak, hogy megvalósult az elmúlt évtizedekben ezek térbeli elterjedése, diffúziója is.

Az Alföld 6 megyéjét vizsgálva az 1990-es évek elején az állandó lakás és a szabadidő-lakás közötti ún. üdülési térkapcsolatok (2. ábra) azt mutatják, hogy Hajdú-Bihar és Csongrád megyében a megyeszékhelyek (Debrecen és Szeged) sok tulajdonost bocsátanak ki a környező üdülőtelepekre, de van sok helyben lakó üdültulajdonos is. Békéscsabának nincs üdülőtelepe, ezért a csabaiak a környező településeken rendelkeznek nyaralóval (Gyula, Doboz). Bács-Kiskun, és Jász-Nagykun-Szolnok megyékben igen változatos volt a kép, mert a saját megyeszékhelyiek mellett a környező megyék nagyvárosaiból, megyeszékhelyeiről és különösen Budapestről került ki nagyon sok nyaralótulajdonos. Utóbbiak elsősorban ezen megyék nyugati, a Duna és a Tisza mellett fekvő üdülőtelepein rendelkeztek nyaralóval. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye üdülőtelepein a saját megyeszékhelyiek mellett Debrecen és Miskolc kibocsátó szerepe jelentős.

2. ábra: Az üdülési térkapcsolatok alakulása a hat alföldi megyében, 1990
 Forrás: Saját szerkesztés a TAKEH 1990. évi üdülőadó adatai alapján

3.4. A nagyvárosok környéki második lakások megjelenése és állandó lakássá való átalakulása egy hétlépcsős gondolati modellben

A nagyvárosok környéki második lakások megjelenése, majd állandó lakássá való átalakulása véleményem szerint egy hétlépcsős gondolati modellben képzelhető el. Ez a következő lehetne:

1. A "lakatlan területen" az első üdülők megjelenése, megépítése, a terület felfedezése,
2. A második lakások számának növekedése, a terület turisztikai jellegű birtokba vételével, elfoglalásával,
3. Az első olyan családok megjelenése, akik nem üdülni akarnak, hanem állandóan ebben a szuburbán zónában szeretnének lakni,
4. Az állandó lakások számának erőteljes növekedése, amelyet a kiköltözők új lakásépítése, valamint a korábban üdülésre használt épületek állandó lakássá való átalakulása vált ki. A második lakások száma még meghaladja az állandó lakásokét, viszont arányaiban több állandó lakást alakítanak ki, mint második otthonot,
5. A második és az első lakások közötti (számbeli) egyensúlyi állapot létrejötté, az állandó lakások rohamos építésével, az üdülőépítés csökkenésével,
6. Az állandó lakások további építése, a lakásállományban az állandóan lakott házak száma meghaladja a második otthonok állományát és új második otthonot (üdülési célra) már nem alakítanak ki,
7. Végül lassan állandóan lakottá alakulnak át a korábban csak időszakosan lakott második otthonok, azaz a korábbi második lakás zóna lakóterületté, szuburbán övezetté, állandóan lakott zónává válik, megtörténik a turisztikai urbanizáció, vagy másképpen kifejezve lezárul egy területen a szuburbanizációs folyamat (3. ábra).

A 3. fázistól ugyanakkor a város központjától távolabb egy újabb turisztikai terület felfedezése és lassú elvándorlás indul be oda, mivel a nyugodt pihenés feltételeit, azaz a pihenni vágyókat zavarják az állandóan ott élni próbáló lakosok. Ez a városból kiinduló, szuburbanizációs folyamat tehát a centrumtól térben egyre távolabbra "szórja", küldi azokat, akik második otthonokat akarnak kialakítani, és ezzel hozzájárul a második otthonok zónájának kiszélesítéséhez.

3. ábra: Az üdülők térbeli és időbeli diffúziója: a 7 lépcsős elméleti modell alapján, 2022
Forrás: Saját szerkesztés, 2022

3.5. A távoli, sokszor elnéptelenedő falvak lakóházainak funkcióváltása

A városoktól távoli, népességüket gyorsan veszítő falusi településeken kezdetét veheti egy másik folyamat, amelyet 6 lépésben lehet elképzelni,

1. Az elvándorlás és az elöregedés következtében csökken a faluban élők száma, nő az üressé váló lakások száma és aránya;
2. Az első olyan tulajdonosok megjelenése, akik szezonális használatra megvásárolják ezeket az üresen álló épületeket;
3. Az üres, eladni kívánt lakások, valamint az adott településen második lakást vásárolni kívánók számának növekedése;
4. Az időszakosan lakott második lakássá átalakult és az állandóan lakott lakások egyensúlyba kerülése;

Innen legalább két fejlődési pálya körvonalazódhat. Az egyik az időszakos használatot jelentő üdülőfaluvá váláshoz, míg a másik az elvándorlás csökkenéséhez és a falu eredeti funkcióinak fennmaradásához is vezethet.

5. a. Egyre több korábbi állandó lakást alakítanak át szabadidő-lakássá, azaz a szezonálisan használt lakások száma jelentősen meghaladja az állandóan lakottakat;
6. a. A szabadidőben használt lakások kiszorítják az állandóan lakottakat, üdülőfaluvá válik.

A másik lehetőség, hogy

5. b. A magasabb igényű második otthon tulajdonosok kikényszerítik, vagy kapcsolataik révén elősegítik a szolgáltatások, az ellátás javítását. Ennek következtében csökken az

elváándorlás és a megüresedett vagy a korábban második otthonként használt házak közül egyre több válik állandóan lakottá;

6. b. A korábbi elváándorlást további odavándorlás válthatja fel, amely az új lakások építéséhez, végül az állandóan és időszakosan lakott otthonok egyidejű létezéséhez, a falu revitalizációjához vezet.

4. Konklúziók

A második lakás jelenség területi kiterjedésében része egy szuburbanizációs – és ezzel együtt egy – városfejlődési folyamatnak, melynek során "a város a vidékre megy". Clout a második lakás jelenséget szezonális szuburbanizációnak nevezi, amely egyedi esetekben "valódi" szuburbanizációhoz vezethet, mivel a fent leírt inváziós és szukcessziós folyamat – a második lakás állandó lakássá válása – a család életciklusa folyamán bekövetkezhet [4].

A második lakás jelenség következménye a népesség egyre erősödő hétfégi menekülése a városból, illetve – a tulajdonosok nyugdíj-korhatárának elérése után, valamint az átalakulási fázis lezárulásával – elváándorlás a városkörnyéki településekre. A befektetések, illetve a főlegesen tőkeerő jelentős része már nem a lakóhelyen, hanem a második lakásoknak helyet adó fogadótelepülésen realizálódik.

A legtöbb szabadidős célra használt épületet a legvonzóbb természeti adottságokkal rendelkező területeken találjuk: a Balaton, a Velencei-tó és a Tisza-tó partján; nagyobb folyóink, elsősorban a Duna és a Tisza mellett; a fővárosban és annak agglomerációjában, szuburbán övezetében; valamint termál- és gyógyvizes fürdőink közelében.

A népszámláláskori összeírások arra utalnak, hogy a legjelentősebb üdülőtelepeken és a nagyvárosi agglomerációkban, valamint a nagyobb városok zártkertes területein megkezdődött a funkcionális váltás. Ezekben a szuburbán övezetekben sok üdülőből állandó lakás, máshol a zártkerti épületekből üdülő, esetleg lakás alakult ki.

A második otthonok kialakulása a fent említett folyamatok eredményeként jelentősen megváltoztathatja a tájképet. A geográfiai (morfológiai) jegyeken kívül jelentősen befolyásolhatja a fogadóterületek gazdasági szerkezetét, az infrastrukturális ellátottságot, a környezet állapotát, sőt az ott lakó népesség társadalmi és demográfiai viszonyait is.

Irodalomjegyzék

- [1] Baár, L-né, & Gratzl, F., 2004. A 2001. évi népszámlálás: 15. Az üdülők adatai. Budapest: KSH.
- [2] Baumhackl, H., 1988. The Phenomenon of Second Homes within the Framework of the Housing Markets: the Vienna Example. In: Lichtenberger, E. & Pécsi, M. (Eds.): Contemporary Essays in Austrian and Hungarian Geography. (Studies in Geography in Hungary 22.) Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 225-240.
- [3] Boyer, J. G., 1980. Résidences seondaires et "rurbanisation" en region parisienne. TESS, 71. 2. pp. 78-87.
- [4] Clout, H. D., 1974. The Growth of Second-Home Ownership: An Example of Seasonal Suburbanisation. In: Johnson, J. H. (Ed.): Suburban Growth. Wiley, London: pp. 101-127.
- [5] Coppock, J. T., ed. 1977. Second Homes: Curse or Blessing. Oxford: Pergamon.
- [6] Csordás, L., 1993. Szabadidő-lakások az Alföldön. Tér és Társadalom, 7(3-4), pp. 77–103. <https://doi.org/10.17649/TET.7.3-4.284>
- [7] Csordás, L., 1995. Szabadidő-lakások az Alföldön. Kecskemét: MTA RKK. Kandidátusi értekezés. Kézirat. p. 154. + p. 260 melléklet + 275 térkép
- [8] Csordás, L., 2020. Magánüdülők építése Magyarországon, különös tekintettel az Alföldre. GRADUS, 7 (2), pp. 283–296. ISSN 2064-8014 DOI:10.47833/2020.2.ECO.005
- [9] Csordás, L., 2020. A második otthonok kialakításának okai, fázisai, helyszínei az ipari forradalom korától napjainkig. GRADUS, 7 (2), pp. 297–303. ISSN 2064-8014 DOI: 10.47833/2020.2.ECO.006
- [10] Csordás, L., 2021. Magyarország üdülőállományának alakulása (1960-2019). GRADUS, 8(3), pp. 111–117. ISSN 2064-8014 DOI: 10.47833/2021.3.ECO.004
- [11] Diekmann, S., 1963. Die Ferienhaussiedlungen Schleswig-Holsteins. Eine siedlungs- und sozialgeographische Studie. Schr. Geogr. Inst. Univ. Kiel. 21. 3.
- [12] Lichtenberger, E., 1980. Die Stellung der Zweitwohnungen im städtischen System. Das Wiener Beispiel. Berichte zur Raumforschung und Raumordnung, 1. pp. 3-14.

- [13] Liszewski, S., 1991. Przemiany przestrzeni wiejskiej w Polsce w ostatnim czterdziestoleciu. Przyczyny - skutki - formy. In: Przemiany przestrzeni wiejskiej w Polsce i we Francji pod wpływem urbanizacji turystycznej. In: Acta Universitatis Lodzensis, Folia Geographica 14. pp. 7-19.
- [14] Lundgren, J. O. J., 1974. On access to recreational lands in dynamic metropoliten hinterlands. Tourist Review, 29. 4. pp. 124-131.
- [15] Martonné Erdős, K., 1990. Az egyéni rekreáció lehetőségei és megvalósulásai Miskolc környékén. Debrecen: KLTE. Kandidátusi értekezés. Kézirat. 158 p.
- [16] Michalkó, G., 2007. Magyarország modern turizmusföldrajza. Pécs-Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- [17] Romeiss, F., 1980. Freizeitplanung und Parzellierung des Alltags. Deutsche Gesellschaft für Freizeit (Hrsg.): Freizeit in Theorie und Forschung. Düsseldorf. pp. 152-159.
- [18] Ruppert, K., 1973. Der Zweitwohnsitz im Freizeitraum. Berichte zur Raumforschung und Raumplanung, 17(4), pp. 3–8.
- [19] Taubmann, W., 1980. Bremen - Entwicklung und Struktur der Stadtregion. Geographische Rundschau, 32. 5. pp. 205-218.
- [20] Timár, J., 1992. The main features of suburbanization in the Great Hungarian Plain. Landscape and Urban Planning, 22(2-4), pp. 177–187. DOI:10.1016/0169-2046(92)90021-Q
- [21] Timár, J., 1994. Az alföldi szuburbanizáció néhány sajátossága. Alföldi Tanulmányok, 15. pp. 217-232.
- [22] Timár, J. & Váradi, M.M., 2001. The uneven development of suburbanization during transition in Hungary. European Urban and Regional Studies 8(4), pp. 349–360. DOI:10.1177/096977640100800407
- [23] VENEDIN, Y. A. & FILIPOVICH, L. S. & PANCHUK, S. I. & YUDINA, Y. G., 1977. Cottage Settlements and Garden Cooperatives in the Moscow Area. Soviet Geography, 18. pp. 329-338.
- [24] Wolfe, R. I., 1977. Summer Cottages in Ontario: Purpose-built for an Inessential Purpose. In: Coppock, J. T. (Ed.): Second Homes: Curse or Blessing. Pergamon, Oxford. Geogr. Series. pp. 17-34.